

DR. DÖMÖTÖR SÁNDOR:

KRÓNIKAIÍRÁS ÉS NÉPRAJZ

1965. szeptember 26-28 között Salgótarján honismereti napok színhelye volt. A háromnapos rendezvény résztvevői az ország tizenhárom megyéjéből jöttek össze.

Az első napon a Salgói Túristaház Dr. Darnay-Dornyai Béláról, a kiváló honismeret-tudósról neveztek el, s ezzel kapcsolatban emléktáblát avattak a most már Salgói Dornyai Túristaházon.

A Magyar Természetbarát Szövetség nevében dr. Pápa Miklós tartott emlékbeszédet, melegen méltatta a névadó érdemeit, azokat a törekvéseket, amelyeket jelszava: „Honismerettel a honszeretethez” megvalósítása érdekében tett.

A második napon az országos falukrónikás tanácskozáson hangzott el dr. Dömötör Sándor alábbi előadása is:

Mielőtt a krónikaírás és a néprajz kapcsolatairól elmélkedésemet elkezdeném, szükségesnek tartom a következő aktuális probléma megvitatását is. A salgói névadó ünnepségen elhangzott a tetszetősnek látszó megállapítás, hogy talán Darnay-Dornyai Béla volt az utolsó polihisztor. Én minden porcikámmal tiltakozom ez ellen, mert a polihisztorságot, a sokszakmájúságot sem a tudományos pályákon, sem a gyakorlati életben nem tekintem előremutató emberi vonásnak.

Ismertem Darnay-Dornyai Bélát, sokat beszélgettünk, vitatkoztunk egymással. Tapasztalatból tudom, hogy izzig-vérig szakember, mégpedig európaszerte is tekintélyes tudós, ismert geológus volt fiatal korától kezdve. Azok közé a „nagyemberek” közé tartozott, aki szakmai ismeretein és kutatásain keresztül nemcsak értékelte a természeti jelenségeket, hanem eljutott a helyes társadalmi gyakorlathoz, az ismeretek történelmi elemzése útján azok sokféle társadalmi felhasználásáig is. Darnay-Dornyai Béla nem a tudomány elefántcsonttornyába menekülő magános ember volt, de nem volt szakbarbár sem, mint a polgári korszak sok nagynak ismert tudósa, hanem sokoldalúan művelt ember, aki szeretett szaktudását sokféle kapcsolatba hozta az étellel, a társadalommal és a mindennapokkal, elsősorban pedig a néplömegek életével. Nem „akarta” felemelni a tömegek műveltségi színvonalát, hanem pózok nélkül és emberségesen felemelte. Itt, Salgótarjánban — és másutt is — geológiai kutatásaiban bevonta az egyszerű bányászokat, tanította és nevelte őket, hogy képesek legyenek követni őt a kutatómunka területein is. Diákjaival a geológián keresztül szeretett meg a természetet, s közreműködésükkel alapította meg a nógrádi túristamozgalmat. Geológiai kutatásain keresztül

konkrétumokon mutatta meg, hogyan formálta az ember a követ sok-sok évezreden át és hogyan formálta a kő az embert céltudatos munkát végző társadalmi lényé. Ennek a nevelő-kutató munkának az eredménye lett a salgótarjáni múzeum. Fáradhatatlanul szervezett és agitált a sokoldalúan művelt szakemberek sokaságának nevelése érdekében, népművelő lett anélkül, hogy ezt a szakmát is a jó geologus fogalmától elkülönítette volna. Darnay-Dornay Béla igazi tudos volt, nagyszerű szakember és mélyszívű humanista, aki megvetette a karrierista, másokon élőködő és hatalmaskodó embereket, a földi isteneket. Ezért ünnepeljük őt. Példaképünk ő, bár nem volt kommunista, mint mi. Darnay-Dornay Béla a haladásért, a társadalom fő céljáért fáradhatatlanul dolgozó, a sokoldalúan művelt és kiváló szakismeretekkel rendelkező embert olyan körülmények között valósította meg, amikor a szocialista tudat még nem volt általános társadalmi jelenség.

A honismereti mozgalom — a természeti és a társadalmi környezet sokoldalú ismeretének és megismertetésének szervezetszerű kiépítését segítő, korszerű művelődési és népművelési tömegmozgalom — többek között ezért tartja Darnay-Dornay Bélát egyik előharcosának és nem azért, mert sokan polihisztornak tekintették. A honismereti mozgalom erőteljesebb megindulásakor sokan voltak, akik azért tartották mozgalmunkat korszerűtlen, polgári vagy éppen romantikus törekvésnek, mert polihisztorokodásra nevel. Darnay-Dornay Béla életművének honismereti értékelése is azt mutatja, hogy mi nem tekintjük példaképnek a polihisztorokodást. A mi eszményünk a sokoldalúan művelt szakember, aki szakismeretei segítségével önmagában is és másokban is tudatossá teszi a munkamegosztás következtében állandóan differenciálódó, elkülönülési tendenciákat hordozó ismereteket — aki világosan látja és etnográfiai szakkifejezéssel élve — integrálja, újjáalkotja az általa szakszerűen művelt munkaterület sokrétű kapcsolatát az élet és a társadalmi lét egészével, ennek agyunkban elképzelt absztraktumával. Emberi létezésünknek a társadalmi léttel sajátágosan, egyéni módon kialakított harmóniája pszichikai készségeinken alapul ugyan, de nem ösztönös, hanem a gyakorlati tevékenységek során állandóan tudatosuló mozzanatok segítségével következik be. Ezért van szükségünk a mindennapi munka végzését jellemző koncentráció után olyan egyszerű tevékenységek végzésére, amelyek szaktudásunkból kiindulva kapcsolódnak az általunk végzett gyakorlati munka konkrét társadalmi hasznának tudatos felméréséhez.

Ennek a felnőtt nevelőmunkának egyik korszerű népművelési formája a honismereti szakkör. Már mozgalmunk kezdetén azt hirdettük, hogy a szakkör tudományos adatgyűjtő tevékenységének egyrészt a szakkörvezető, másrészt a szakköri tagok szakismereteiből kell kiindulnia, hogy sikeresen valósíthassuk meg a szocialista tudat kifermálódását. Azt is hangsúlyozzuk, hogy a jó honismereti szakkörvezetőnek szakismeretein kívül korszerű társadalmi ismeretekkel is kell rendelkeznie, hogy nevelőmunkája ne ösztönös legyen. Azóta tapasztalhattuk, hogy néprajzi — helytörténeti — régészeti — földrajzi adatgyűjtő tevékenység korszerű színvonalat leginkább az ifjúsági-iskolai szakkörökben ér el. Idősebbek körében a klubforma kedveltebb, mert ennek keretében alkalom nyílik a tapasztalatok élémyszerű, színes, mozgalmas átadására, a jelen és a múlt eseményeinek összevetésére és értékelésére. Ha a klubvezető gondoskodik az értékesebb témák

lejegyzéséről, esetleg mágnószalagra vételéről, a helyes szakköri gyakorlat is kialakítja a krónikaszerű, kronológikus rögzítés szocialista jellegű, régít és újat tudatosan értékelő hönismereti műfaját: a dolgozó nép által írott — vezetett — készített krónikát, a történelem „örök” forrásanyagát. (Mint lehetőséget vetem fel a szocialista brigádok által vezetett naplók „krónikásítását”, vagyis szürke adatok helyett megfelelő élményanyaggal való kibővítését. Mondanom sem kell, hogy az erkölcsi nevelőmunka a hazafias neveléssel társítva, életszerűbbé tenné az eléggé elvont sémákban gondolkodó szocialista etikát is.)

Hogyan került kapcsolatba a néprajz, az emberi különlegességek, furcsaságok, a specifikumok tudománya a szocialista életmód krónikájával? Tudjuk jól, hogy a néprajz is történettudomány, a történettudomány egyik sajátos ágazata, a társadalom életében is jelenlevő történeti emlékeanyag modern eszközökkel való gyűjtésének és korszerű értelmezésének szaktudománya. A néprajz sohasem függetlenítheti magát a történelemtől, mert céljai nem lehetnek mások, mint az általános történettudomány és a dialektikus materializmus céljai. A klasszikus néprajzi adatgyűjtő módszerek ma is érvényesek, bár azokat a polgári tudomány dolgozta ki, mert az ember és ember közötti alapvető termelési viszonyok régebbiek, mint a néprajz tudománya, vagy a polgári termelési mód. Amikor krónikaíró tevékenységünk során a mindennapi élet állandóan ismétlődő mozzanatait azért figyeljük meg, hogy a társadalom oldaláról értékelni tudjuk azokat, nem hanyagolhatjuk el a néprajzi gyűjtő tevékenység megismerését sem, mert az emberi élet alapvető társadalmi tevékenységének tudományos megismerését, e megismerés módszertanát foglalja magába. Ha krónikaíró tevékenységünket az emlékezetben élő történeti néphagyományok összegyűjtésével kezdjük, okvetlenül szükségessé válik számunkra a néprajzi adatgyűjtés módszertanának ismerete is. (Meggjegyezzük, hogy ezek ma már könnyen elérhetők a Néprajzi Múzeum pályázataihoz kiadott útmutatók és a Népművelési Intézet módszertani kiadványainak segítségével. Felsorolásukat lásd a HONISMERET 7. füzetében.)

Az érem másik oldaláról tekintve a krónikaírás és a néprajz kapcsolatainak kérdését, a szocialista építés korszakának a krónikája nemcsak az eseménytörténeteknek, nem csupán a historiográfiának a műfaját testesíti meg, hanem a néprajz tudósnak is fontos forrása, a korszerű néprajzi kutató munka fontos segéd-eszköze. Napjainkban a néprajztudós fizikailag is képtelen a sokrétűen differenciálódó társadalmi jelenségek dialektikus egységben való vizsgálatára, s így adatgyűjtő munkája a legnagyobb precizitás mellett is a társadalom segítsége nélkül hiányos lesz, mert a valóság a jelen igen sok társadalmi és természeti alapjelenség variánsaiban formálódik, állandóan új és új formák sokaságát eredményezi a mindennapi életben. Ezek a formák oly rövid életűek, hogy mire alaposabban tanulmányozhatók lennének, minőségileg is átalakulnak és megújult formák százában valósulnak meg. A variánsok megfelelő mennyiségben való összegyűjtésében, a területi elterjedés érdekeltségében a krónikaíró mozgalom, mint a korszerű néprajzi jelenségek felderítő gyűjtésének egyik modern eszköze válik jelentőssé a néprajztudós számára. A krónika konkrét adatai alapján az etnográfusok számára lehetővé válik a felderített néprajzi jelenségek tudományos alapos-sággal való tanulmányozása is. (Pl. a jövőben korszerű népdal-, népmese-, népmonda-, népszokás- és vicegyűjtés, vagyis a variánsok területi elterjedésének

felmérése csakis a folyamatosan vezetett krónika adatainak ismerete alapján válik lehetségessé.)

Ezért szükséges a krónikaíró mozgalom szervezett társadalmi támogatása. A krónikaíró mozgalom tudományos használhatóságát csak a korszerű szervezettség biztosíthatja. Korszerű szervezettségen a közigazgatás, a művelődés, a népművelés, a tudományos kutatás, a múzeumi szervezet és a társadalmi intézmények és szervezetek harmónikus együttműködését értjük. Konferenciánk e szervezett együttműködés előfeltételeinek kijelölésére hivatott. A nógrádi krónikások sikerei alapján ináris derengenek azok a lehetőségek, amelyeknek országosan egy irányban elkészülő megvalósításai a krónikaíró mozgalom társadalmi sikerét jelentik.

Minden reményünk megvan tehát arra, hogy a salgótarjáni krónikaírók konferenciája minden tekintetben országosan is a honismereti mozgalom szocialista-hazafias-erkölcsi nevelő munkájának sikereit segítse elő. A polgári gondolkodás, a nacionalista nevelés csőkevényeinek leküzdése pedig a szocialista hazafiasság, az internacionalizmus konkretizálódását, a szocialista tudat kialakulását is jelenti, ha a krónikaírás segítségével megértjük korunk valóságának lényegét. Ha ezt a lényegét millió és millió kiművelt emberfő azonosan látja a valóság millió színben felvillanó szikrázásában, munkánk sem lesz hiábavaló, mert a szocializmusnak nemcsak a valóságban, hanem tudatunkban is meg kell valósulnia.